

ЮВІЛЕЇ

УДК 37(09)(477.51) «1948/1950»

*До 100 – річчя
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка*

Анатолій Боровик

МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ ПІДПРИГОРЩУК – ДИРЕКТОР ЧЕРНІГІВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ (1948 – 1950 рр.)

Увазі читача пропонуються маловідомі сторінки історії Чернігівського учительського інституту повоєнного періоду. Мова йде про період управління навчальним закладом М.В.Підпригорщуком.

Ключові слова: Чернігівський учительський інститут, М.В.Підпригорщук, організація навчального процесу, навчально-матеріальна база.

Ще про одного директора Чернігівського учительського інституту піде мова у цій статті. Педагогічна і управлінська діяльність М.В.Підпригорщука не мали належного висвітлення у історичній літературі. Тому маємо на меті певною мірою заповнити цю прогалину.

Народився Микола Володимирович 21 жовтня 1912 р. у с. Журбинці Самгородського району Вінницької області. У 1929 р. вступив, а у 1932 р. закінчив Бердичівський педагогічний технікум. З липня 1932 р. до лютого 1933 р. працював директором Іванківської семирічної школи Бердичівського району, а з березня 1933 р. до серпня 1934 р. – інспектором Бердичівського міського відділення освіти і за сумісництвом лектором Бердичівського педтехнікуму.

З вересня 1934 р. до червня 1939 р. навчався на історичному факультеті Київського державного університету. У період здобуття освіти працював лектором технікуму народного господарства у м. Києві. Після закінчення навчання в університеті був призначений заступником директора з науково-навчальної роботи Тульчинського учительського інституту, в якому працював до початку війни.

З 1941 р. до 1946 р. перебував у армії на політичній роботі. Брав участь у Сталінградській битві та на Курській дузі. Нагороджений орденом «Червоної Зірки» й двома орденами Вітчизняної війни та двома медалями «За оборону Сталінграда» і «За перемогу над Німеччиною».

Після демобілізації з армії у травні 1946 р. уже 10 червня був призначений заступником директора з науково-навчальної частини Чернігівського учительського інституту.

© Боровик Анатолій Миколайович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

Наказом № 1176 від 28 червня 1948 р. заступник міністра освіти УРСР І. Гуленко призначив М. Підпригорщука на посаду директора Чернігівського учительського інституту. За сумісництвом з 1 вересня 1947 р. до 5 серпня 1950 р. виконував обов'язки завідувача кафедри історії [1, арк. 5].

На час призначення М.В.Підпригорщука директором Чернігівського учительського інституту в Українській РСР було 23 педагогічних, 21 самостійних учительських інститутів та 14 учительських інститутів у складі педагогічних. Усього у педагогічних вузах працювало 2244 штатні викладачі, але з ученими ступенями та званнями працювало лише 367 осіб, що становило 17% від загальної кількості. Лише в учительських інститутах на 575 викладачів працював 1 професор, кандидат наук, 22 доцента – кандидатів наук, 12 доцентів та 15 кандидатів наук [2, арк. 2, 24].

Дефіцит кадрів вищої кваліфікації у системі педагогічної освіти не давав можливості призначати навіть на керівні посади в інститутах, а особливо в учительських, викладачів, які мали наукові ступені та вчені звання. Хоча 1948 – 1949 навчального року в Чернігівському учительському інституті працювало три доценти – кандидати наук та один доцент, який не мав наукового ступеня [3, арк.12]. Проте їм Міністерство освіти УРСР не довірило керівництво інститутом, а призначили на керівну посаду викладача з вищою освітою та члена ВКП(б), який уже один рік та два місяці пропрацював у інституті на посаді заступника директора.

На час призначення на посаду директора М. В. Підпригорщука учительський інститут продовжував перебувати у тимчасово наданому приміщенні школи №16. Причому у масштабах України із 44 педагогічних вишів лише 31 був забезпечений власним навчальним приміщенням, інші проводили навчально-виховну діяльність у колишніх школах, гуртожитках та у пристосованих для навчання помешканнях [4, арк.20].

У приміщенні інституту, крім 11 навчальних аудиторій, 7 кабінетів та лабораторій, по одній кімнаті відведено під спортзал, бібліотеку та їдальню, дві кімнати – для гуртожитку та сім – для квартир викладачів. Улітку, напередодні навчального року, директору інституту довелося переобладнувати систему опалення із парового на водяне.

Збільшувалася кількість літератури в бібліотеці. За період з 1 липня 1948 р. до 1 липня 1949 р. було придбано 3517 книжок на суму 22916 крб. Загальна чисельність книжкового фонду бібліотеки становила 23423 книги. Значну їх кількість склали видання соціально-економічної тематики та підручники для студентів. Проте не вистачало книг літературно-мовного циклу та методичної літератури й журналів, які надходили до бібліотеки по 1 – 2 примірники. Наприкінці 1948 – 1949 навчального року бібліотеку перевели в більш простору аудиторію, виготовили нові стелажі, а бібліотекарі провели каталогізацію фондів [5, арк.3].

Директор докладав значні зусилля для поліпшення роботи кабінетів. Лише за 1949 р. на їхнє обладнання було використано 39681 крб. Найбільша сума витрачена на фізико-математичний кабінет – 22638 крб., на кабінет мови і літератури – 4548 крб., на педагогічний – 4271 крб., на історичний – 1532 крб., на фізкультурний – 5913 крб. і основ марксизму-ленінізму – 979 крб. Проте у аудиторіях залишалися старі меблі, які потребували заміни. На думку М. В. Підпригорщука, «в цілому матеріальна база інституту вже зараз давала можливість довести контингент студентів до 400 – 450 осіб» [6, арк.4, 11].

За штатним розписом 1948 – 1949 навчального року в інституті працювали 27 штатних викладачів. Доцентів, кандидатів наук – 3, доцентів, не кандидатів наук – 1, старших викладачів – 12, інші – асистенти. Значну частину викладачів становили досвідчені учителі, 10 з них мали педагогічний стаж до 10 років, а 9 – більше 10 років.

У порівнянні з попереднім навчальним роком кількість викладачів високої кваліфікації збільшилась на 2 особи. Напередодні навчального року було запрошено очолити кафедру мови кандидата філологічних наук доцента Л. О. Чуїч. На кафедру історії був запрошений директор Чернігівського історичного музею, кандидат історичних наук Л. І. Левенко. 7 викладачів склали екзамен кандидатського

мінімуму (М. С. Красіко, В. Т. Сиротенко, М. А. Пейсахович, П. Ф. Конашевич, С. Н. Іоффе, В. С. Кролевець, М. І. Різун), а 2 викладачі (О. С. Шева та С. С. Марченко) закінчили їхнє складання. Але було 9 викладачів, які ще не приступили до їхнього складання [7, арк.12 – 13].

Контингент студентів на 1 вересня 1948 р. становив 312 осіб, з них 81 навчалася на історичному факультеті, 98 – на фізико-математичному факультеті, на українському відділенні філологічного факультету – 50 та на російському відділенні – 83. Контингент другого, випускного курсу становив 148 осіб, до державних іспитів були допущені 147 студентів. Склали державні іспити 140 осіб, 5 студентів не склали один чи два іспити, два студенти через хворобу не склали екзаменів і тому склали їх разом із студентами-заочниками [8, арк. 20-21].

Педагогічна практика проводилася у два етапи. У третьому семестрі протягом одного тижня студенти закріплювалися до одного із класів дев'яти шкіл м. Чернігова і вивчали організацію роботи в школі та працювали помічниками класних керівників. У наступному семестрі студенти протягом чотирьох тижнів проводили пробні та залікові уроки у закріплених класах. Основна маса студентів успішно виконувала завдання педпрактики, методисти відзначали окремі недоліки в їхній роботі. Частина із них слабо володіла фактичним матеріалом уроку, мова деяких студентів засмічена русизмами, у частини студентів були відсутні навички управління класом. Під час підбиття підсумків викладачі висловили побажання щодо виправлення недоліків [9, арк. 51, 53].

Значну увагу директор інституту М. В. Підпригоршук приділяв контролю за проведенням навчально-виховного процесу. Так, 1948 – 1949 навчального року було ґрунтовно перевірено роботу кафедр: основ марксизму-ленінізму, фізики і математики та мови, а також стан фізкультурної роботи й викладання фізвиховання в інституті. Щомісяця директор перевіряв виконання на факультетах графіків навчальних занять, стенографування лекцій, також проводилися по 2 – 3 рази на рік фронтальні перевірки грамотності студентів. Директор контролював роботу кабінетів та бібліотеки, відвідував та аналізував заняття викладачів [10, арк. 55-56].

Незначне збільшення студентів відбулося наступного 1949 – 1950 навчального року. На початку було 329 студентів, а завершили навчальний рік 324 особи. Відбулися певні зміни, пов'язані із закриттям історичного факультету, адже першого курсу не набирали, а другий – продовжував навчатись у м. Чернігові. Там навчалось 54 студенти, на фізико-математичному факультеті – 106 осіб, на українському відділенні філфаку – 77 та на російському відділенні – 87 студентів. Державні іспити у 1950 р. успішно склали всі 146 студентів, з них 26 отримали дипломи з відзнакою [11, арк. 74зв.].

Із 180 студентів першого курсу успішно обидві екзаменаційні сесії склали 169 студентів, 16 з них – на «відмінно», 99 – на «відмінно» та «добре». Але три студенти отримали 1 незадовільну оцінку, а два – дві та три незадовільні оцінки. За неуспішність був відрахований один студент та ще один з інших причин.

Якщо порівняти успішність студентів Чернігівського учительського інституту із результатами літньої сесії в учительських інститутах УРСР у 1949 – 1950 навчальному році, де навчалось 9942 студентів, то всі екзаменів склали 9463 особи, на «відмінно» – 1035 (10,9%), на «відмінно» і «добре» – 4886 (51,6%). Проте 1207 осіб (4,8%) переведені на наступний курс були умовно, так як мали академічну заборгованість, 117(0,5%) – були залишені на повторний курс та 126 (0,5%) – були відраховані за неуспішність [12, арк. 18]. Отже, успішність студентів учительських інститутів, у тому числі і Чернігівського, не відрізнялася від загальних показників.

Важливою особливістю діяльності педагогічних вишів в областях УРСР було те, що вони забезпечували учителями школи своїх областей та частково інших. Для того, щоб краще уявити забезпеченість кадрами шкіл Чернігівської області, ми використали звіт Чернігівського обласного відділу народної освіти за 1949 – 1950 навчальний рік. В усіх школах області працювало 11173 учителів а саме: у 1 – 4 класах – 5185, у 5 – 7 класах – 4677, у 8 – 10 класах – 831 учитель, без урахування учителів фізвиховання та співів.

Освітній рівень учителів області був таким[13, арк. 144]:

Освіта	1 – 4 кл.	5 – 10 кл.	Учителів фізвихов.
Закінчена вища освіта	42	1832	5
Закінчили учительський інститут	197	2702	3
Незакінчена вища освіта	53	417	4
Середня педагогічна освіта	4493	425	72
Загальна середня освіта	258	132	193
Незакінчена середня освіта	142	-	203

Наведені статистичні дані свідчать, що 400 учителів початкових класів не мали відповідної педагогічної освіти, але, як сказано у звіті, 357 навчалися заочно у педагогічних училищах на випускних курсах, 43 вчителі, які не мали середньої освіти і не навчалися заочно, – це люди похилого віку, які атестовані на звання учителя.

557 учителів 5 – 10 класів не мали відповідної освіти, але 425 з них вже мали середню педагогічну освіту і майже всі вони навчалися на заочних відділеннях педагогічних й учительських інститутів. З цієї кількості не навчалися 220 учителів.

З 1242 директорів та завідувачів початкових шкіл 1146 мали відповідну освіту та потрібний досвід керівництва школою. Лише 96 – не мали відповідної освіти, з них директорів середніх шкіл – 12, директорів семирічних шкіл – 65, завідувачів початкових шкіл – 19. Обласний відділ освіти визначив на наступний навчальний рік замінити 23 завідувачів початкових шкіл, 48 директорів семирічних та 15 – середніх шкіл. Проте для запровадження загальної семирічної освіти в області потрібно було ще понад 1000 учителів 5 – 10 класів різних спеціальностей. Для успішного початку 1950 – 1951 навчального року не вистачало ще 244 учителів із спеціальностей: українська мова і література – 17, російська мова і література – 39, математика – 121, іноземна мова – 67 [14, арк. 154].

Отже, у Чернігівській області, де працювали Ніжинський педагогічний та Чернігівський учительський інститути, був ще значний дефіцит учительських кадрів багатьох спеціальностей. Тому обласний відділ освіти просив Міністерство освіти забезпечити школи області випускниками педагогічних вишів інших областей. Крім того, виникала також потреба значного розширення наборів студентів до місцевих педагогічних вишів.

У зв'язку із закриттям історичного відділення, після двох років і одного місяця роботи на посаді директора Чернігівського учительського інституту Миколу Володимировича Підпригорщука наказом Міністерства освіти УРСР № 464/к від 29 липня 1950 р. було звільнено. 5 серпня 1950 р. він передав справи інституту новопризначеному директору і був переведений на посаду директора Дрогобицького учительського інституту.

З наданої нам інформації працівниками Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка стало відомо, що М. В. Підпригорщук 1954 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «Підвищення матеріального і духовного рівня робітничого класу західних областей Української РСР в післявоєнний період» і йому було присвоєно науковий ступінь кандидата історичних наук. Учене звання доцента отримав 1960 р. Під його редакцією вперше розпочалося видання «Наукових записок» Дрогобицького педінституту. За час роботи в даному навчальному закладі М. В. Підпригорщук був автором 7 наукових праць. Неодноразово обирався депутатом Дрогобицької міської ради, з 1952 р. очолював обласне відділення Товариства з розповсюдження політичних та наукових знань. 1959 – 1960 рр. брав активну участь в об'єднанні Львівського педагогічного інституту з Дрогобицьким. 1960 р. переїхав на нове місце проживання до м. Києва. Подальша його доля нам невідома.

1. Архів Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (далі – Архів ЧНПУ), ф. Р-608, оп. 1-О, спр.33, 35 арк.
2. ЦДАВО України, ф. 166, оп 15, спр. 626, 155 арк.
3. Там само, спр. 643, 90 арк.
4. Там само, спр. 626, 155 арк.
5. Там само, спр. 643.
6. Там само.
7. Там само.
8. Там само.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само, спр. 794, 102 арк.
12. Там само, спр. 822, 91 арк.
13. Там само, спр.857, 173 арк.
14. Там само.

Вниманию читателя предлагаются малоизвестные страницы истории Черниговского учительского института послевоенного периода. Речь идёт о периоде управления учебным заведением Н. В. Подпригорщук.

Ключевые слова: Черниговский учительский институт, Н. В. Подпригорщук, организация учебного процесса, учебно-материальная база.

The article deals with little-known pages of history of Chernihiv teachers' institute in in a post-war period. It was a time of Mykola Pidprygorschuck' managing.

Keywords: Chernihiv teachers' institute, Mykola Pidprygorschuck', managing of educational process, educational and resource base.

